

Föstudaginn 29. ágúst 1997.

Nr. 282/1997.

Ákærvaldið

(Hallvarður Einvarðsson ríkissaksóknari)

gegn

Önnu Mýrdal Helgadóttur

(Hreinn Loftsson hrl.)

Kærumál. Vitni.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Garðar Gíslason, Arnljótur Björnsson og Markús Sigurbjörnsson.

Varnaraðili skaut málinu til Hæstaréttar með kæru 26. júní 1997, sem barst réttinum ásamt kærumálgögnum 30. sama mánaðar. Kærður er úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur, þar sem tekin var til greina krafa sóknaraðila um að leiða fyrir dóm sem vitni „höfunda álitssgerðar nefndar skv. 28. gr. laga nr. 25/1975“. Kæruheimild er í c-lið 2. mgr. 142. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála. Varnaraðili krefst þess, að umræddri kröfu sóknaraðila verði hafnað.

Sóknaraðili krefst staðfestingar hins kærða úrskurðar.

Með ákæru 7. nóvember 1996 höfðaði ríkissaksóknari mál á hendur varnaraðila til refsingar vegna ætlaðrar ólögmætrar fóstureyðingar. Varnaraðili var sýknuð af kröfum ákærvaldsins í málinu með dómi Héraðsdóms Vesturlands 13. mars sl., en þeim dómi hefur verið áfrýjað til Hæstaréttar. Eftir uppkvaðningu héraðsdóms mun ríkissaksóknara hafa borist álitssgerð nefndar, sem starfar samkvæmt 28. gr. laga nr. 25/1975 um ráðgjöf og fræðslu varðandi kynlíf og barneignir og um fóstureyðingar og ófrjósemisaðgerðir, „vegna dómsniðurstöðu Héraðsdóms Vesturlands í málinu“, eins og segir í fyrirsögn skjalsins. Í gögnum málsins kemur fram, að ríkissaksóknari hyggst leggja þessa álitssgerð fram við meðferð þess fyrir Hæstarétti. Með bréfi 25. apríl sl. til Héraðsdóms Reykjavíkur óskaði ríkissaksóknari eftir því, að höfundar álitssgerðarinnar, sem munu vera allir aðalmenn og varamenn í nefndinni, yrðu kvaddir fyrir dóm til skýrslugjafar um efni álitssgerðarinnar. Þeirri kröfu mótmælti varnaraðili. Með hinum kærða úrskurði var leyst úr þessu ágreiningsefni á þann hátt, sem áður er getið.

Ákvæði um vitni í lögum nr. 19/1991 eru reist á þeirri meginreglu, sem einnig er lögð til grundvallar í öðrum réttarfarslögum, að þeir einir, sem geta borið um atvik máls af eigin raun, verði leiddir fyrir dóm til að gefa skýrslu sem vitni. Í álitssgerðinni, sem áður er getið, er fjallað um einstök atriði í forsendum héraðsdómsins frá 13. mars 1997, og eru ýmis þeirra gagnrýnd. Af álitssgerðinni verður hins vegar ekki ráðið, að höfundar hennar geti borið af eigin raun um atvik að baki ákærinni í þessu máli, svo að einhverju skipti fyrir úrlausn þess. Þegar af þeirri ástæðu eru ekki skilyrði til að leiða þá menn, sem hér um ræðir, fyrir dóm til að gefa vitnaskýrslur. Verður því að hafna kröfu sóknaraðila um þá skýrslugjöf og fella hinn kærða úrskurð úr gildi.

Kærumálskostnaður verður ekki dæmdur.

D ó m s o r ð:

Hinn kærði úrskurður er felldur úr gildi.

Úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 26. júní 1997.

Ár 1997, fimmtudaginn 26. júní, er á dómþingi Héraðsdóms Reykjavíkur, sem háð er í Dómhúsinu við Lækjartorg af Júlíusi B. Georgssyni dómarafulltrúa, kveðinn upp úrskurður í vitnamálinu nr. V-24/1997: Ákærvaldið gegn Önnu Mýrdal Helgadóttur, sem tekið var til úrskurðar 5. júní sl.

Málavextir eru þeir, að 13. mars sl. var í Héraðsdómi Vesturlands kveðinn upp dómur í máli, er ríkissaksóknari höfðaði gegn Önnu Mýrdal Helgadóttur, lækni á Akranesi. Ákærðu var gefið að sök að hafa framkvæmt ólögmdæta fóstureyðingu á Sjúkrahúsi Akraness, er liðnar voru rúmar 14 vikur af meðgöngu konunnar, í trássi við bann nefndar skv. 28. gr. laga nr. 25/1975 um ráðgjöf og fræðslu varðandi kynlíf og barneignir og um fóstureyðingar og ófrjósemisaðgerðir, en nefndin hafði tvívegis synjað konunni um að láta eyða fóstri sínu. Varð niðurstaða dómsins sú, að ákærða var sýknuð af kröfum ákærvalds í málinu. Ríkissaksóknari hefur áfrýjað dómnum.

Með bréfi ríkissaksóknara til dómsins 25. apríl sl. var þess óskað, að fram færu vitnaleiðslur fyrir dóminum í þágu meðferðar málsins fyrir Hæstarétti. Í bréfinu sagði, að embætti ríkissaksóknara hefði borist álitssgerð nefndar skv. 28. gr. laga nr. 25/1975 vegna niðurstöðu fyrrgreinds dóms Héraðsdóms Vesturlands, dags. 9. s. m., sem lögð yrði fram í Hæstarétti af hálfu ákærvalds. Vegna þessa væri þess óskað, að höfundar álitssgerðarinnar yrðu kvaddir fyrir dóm til skýrslugjafar um efni hennar.

Vitnamálið var þingfest 23. maí sl. Meðal gagna málsins er bréf verjanda ákærðu, en í því mótmælir hann því, að umbeðnar vitnaleiðslur fari fram. Hafi ákærða ýmislegt við það að athuga, að álitssgerðin verði lögð fram í málinu, og hafi þeim sjónarmiðum verið komið á framfæri við embætti ríkissaksóknara með bréfi, dagsettu 21. apríl sl. Hvíli mótmælin á eftirgreindum rökum:

Í fyrsta lagi sé efni álitssgerðarinnar gagnrýni nefndarmanna á túlkun héraðsdómarans á ákvæðum laga nr. 25/1975. Það sé hlutverk dómstóla að túlka lög og leggja mat á efni þeirra. Slíkt sé ekki hlutverk aðila eða vitna í dómsmálum, hvorki í einkamálum né í opinberum málum. Í öðru lagi sé sýnilega um að ræða þarflausa sönnunarfærslu, sbr. 4. mgr. 128. gr. laga nr. 19/1991 (oml.). Álitssgerðin sé ekki til þess fallin að veita frekari upplýsingar í málinu. Af ýmsum ákvæðum laganna megí draga þá ályktun, að vitnum í opinberum málum beri öðru fremur að greina frá vitneskju sinni varðandi málsatvik, sbr. t. d. 3. mgr. 49. gr. og 52. gr. oml. Álitssgerðin varði ekki málsatvik í þessu máli, og því sé framlagning hennar og skýrslutökur um efni hennar sýnilega þarflaus sönnunarfærsla í skilningi nefnds lagaákvæðis. Í þriðja lagi feli álitssgerðin í raun í sér skriflegan málflutning af hálfu ákæruvalds, þar sem hún lúti að gagnrýni á niðurstöðu og mati héraðsdómarans á lögfræðilegum álitaefnum málsins. Slíkt sé brot gegn meginreglu opinbers réttarfars um munnlega og milliliðalaus málsmeðferð, sbr. og 1. málslíð 157. gr. oml., eins og henni var breytt með 17. gr. laga nr. 37/1994. Loks feli álitssgerðin í sér óeðlileg afskipti nefndarinnar sem stjórnvalds af máli, sem rekið sé gegn ákærðu fyrir dómstólum. Málið hafi komið til kasta nefndarinnar á sínum tíma, og afskiptum hennar eigi því að vera lokið, þar sem það sé nú til meðferðar í dómsskerfinu. Verði eigi annað séð en nefndin sé komin langt út fyrir verksvið sitt skv. 28. gr. laga nr. 25/1975 með því að reyna að hafa áhrif á niðurstöðu dómstóla í málinu með óeðlilegum hætti.

Í greinargerð ríkissaksóknara er þess krafist, að hin umbeðna vitnaleiðsla fari fram, þ. e., að höfundum álitssgerðarinnar verði lýst rétt og skylt að koma fyrir Héraðsdóm Reykjavíkur til skýrslugjafar um efni skýrslunnar.

Gerð er grein fyrir því, að ákæruvaldið hafi talið rétt að áfrýja héraðsdóminum, einkum með hliðsjón af b-lið 147. gr. laga nr. 19/1991, sbr. 7. gr. laga nr. 37/1994. Í málinu liggi fyrir réttaróvissa, sem leysa þurfi úr, og sé það á færi dómstóla einna að leiða hana til lykta.

Að héraðsdómi upp kveðnum hafi nefndin skv. 28. gr. laga nr. 25/1975 samið álitssgerð um nokkur atriði málsins, sem ætluð sé til framlagningar í Hæstarétti skv. heimild í 155. gr. laga nr. 19/1991. Í framhaldi þess hafi þess verið óskað, að höfundar skýrslunnar yrðu kvaddir fyrir dóm til skýrslugjafar um efni hennar.

Þar sem héraðsdóminum hafi verið áfrýjað, muni allar mótbárur ákærðu koma til úrlausnar hjá Hæstarétti, ýmist eftir kröfu ákærðu eða ex officio. Því geti þær ekki átt undir úrskurð héraðsdómara. Í viðleitni til að fá málið leitt til réttra lykta geti það skipt ákærvaldið miklu máli, að vitnaleiðslur fari fram. Vísu megi í því sambandi til nýlegs dóms Hæstaréttar í sakamáli, en í því máli eins og þessu hafi legið fyrir skýrsla opinbers aðila, Vinnueftirlits ríkisins, en vegna meginreglu 2. ml. 3. mgr. 59. gr. laga nr. 19/1991 hafi skýrslan aðeins að hluta komið til skoðunar í Hæstarétti, með því að ákærða hafi ekki gefist kostur á að leita skýringa fyrir dómi á efni hennar.

Til vara sé andmælt framantöldum mótbárum ákærðu. Í álitserðinni, sem sé frá sérkunnáttufólki, sé gerð grein fyrir afleiðingum héraðsdómsins og stöðu fóstureyðingamála að honum upp kveðnum. Eðlilegt sé, að slíkt mat liggi fyrir á áfrýjunarstigi. Rakin séu viðhorf kvennadeildar Landspítalans, fundargerðabækur nefndarinnar kannaðar í því sambandi svo og vitnisburður fyrrum formanns. Bent sé á misvægi í héraðsdómi í mati á áliti félagsráðgjafa sjúkrahúss og félagsráðgjafa nefndarinnar. Tildrög laga nr. 25/1975 séu rakin og sú ályktun dregin, að niðurstaða héraðsdóms gangi mun lengra í frjálsræðisátt en fylgismenn frjálsra fóstureyðinga á Alþingi hafi lagt til.

Að þessu virtu sjáist, að minnst af álitserðinni varði túlkun héraðsdómara á ákvæðum laga nr. 25/1975. Að því leyti, sem um slíkt kunni að vera að ræða, beri að skoða það sem hluta af greinargerð ákærvaldsins. Því sé mótmælt, að ofantalin atriði varði ekki sönnunarfærslu í málinu og um skriflegan málflutning sé að ræða. Með 15. gr. laga nr. 37/1994 hafi verið lögfest nýmæli um skyldu málsaðila í opinberum málum fyrir Hæstarétti til að skila skriflegum greinargerðum. Skyldu það vera „nokkuð ýtarlegar skriflegar greinargerðir“, og hafi tilgangurinn verið, eins og segir í greinargerð með 15. gr. frumvarpsins, „að auka nokkuð vægi skriflegs málalíbún- aðar aðilanna til að skýra mál sitt frekar og auðvelda munnlegan málflutning máls og úrlausn þess“. Ljóst sé, að með álitserð nefndarinnar sé í engu farið á svig við þennan tilgang. Alveg sé ljóst af héraðsdómi, standi hann óhaggaður, að hann kippi að mestu grundvellingnum undan starfi nefndarinnar. Telja verði alllungsótt að líta svo á, að þetta atriði ásamt því að hafa að engu ákvarðanir hennar í málinu komi henni nánast ekki við. Sýnist varnaaðili raunar miða við það að varna nefndinni máls í dómsmálinu. Þessum málflutningi sé harðlega mótmælt.

Um frekari lagarök vísar ríkissaksóknari til XI. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, sbr. 163. gr. laga nr. 19/1991, sbr. 20. gr. laga nr. 37/1994.

Af hálfu ákærðu er í fyrsta lagi á það bent, að ekki sé borið á móti því,

að unnt sé að kalla vitni fyrir í málum, sem séu á áfrýjunarstigi, þ. e. a. s. svo fremi að vitnum sé ætlað að bera um málsatvik. Mótmæli ákærðu lúti að tilgangi og tilefni vitnaleiðslunnar af hálfu ákærvaldsins, sbr. beiðni ríkissaksóknara og bókun hans við þingfestingu málsins. Þar komi glöggt fram, hver sé tilgangur vitnaleiðslunnar. Tilefninu sé lýst í greinargerð ríkissaksóknara, þar sem m. a. sé fjallað um, að standi héraðsdómur óhaggaður, sé ljóst, að dómurinn muni að mestu kippa grundvellingnum undan starfi nefndarinnar. Einnig segi þar, að telja verði alllangsótt að líta svo á, að þetta atriði ásamt því að hafa að engu ákvarðanir nefndarinnar í málinu komi henni nánast ekki við. Loks sé þar sagt, að ákærða sýnist miða við að varna nefndinni máls í dómsmálinu. Ástæða sé til að mótmæla þessum síðustu orðum. Ákærða hafi ekki neitt slíkt í huga og mótmæli því ekki, að nefndarmenn geti tjáð sig um málsatvik. Önnur orð í greinargerðinni skýri tilganginn e. t. v. enn betur, en þar virðist ríkissaksóknari ráðgera, að skýrslan geti orðið hluti af greinargerð ákærvaldsins, að svo miklu leyti sem litið yrði svo á, að hún fæli í sér skriflegan málflutning. Slíkar vangaveltur veki menn til umhugsunar um, hvort það sé í raun og veru nefndin, en ekki ríkissaksóknari, sem sé hinn raunverulegi sækjandi málsins.

Í öðru lagi er því mótmælt af hálfu ákærðu, að það geti haft þýðingu í málinu, að nefndin „geri grein fyrir afleiðingum héraðsdóms og stöðu fóstureyðingamála að honum upp kveðnum“, hvað þá, að það álit nefndarmanna eigi erindi inn í málið, „að niðurstaða héraðsdóms gangi mun lengra í frjálsræðisátt en fylgismenn frjálsra fóstureyðinga á Alþingi lögðu til“. Önnur atriði, sem nefndin geri athugasemdir við í skýrslu sinni og tilgreind eru í greinargerð ríkissaksóknara, séu sama marki brennd. Hér sé sýnilega um þarflausu sönnunarfærslu að ræða í máli, þar sem verið sé að fjalla um framkvæmd starfa ákærðu með tilliti til ákveðinna aðstæðna.

Í þriðja lagi beri að áréttta, að nefndin sem handhafi stjórnvalds hafi lokið afskiptum af máli ákærðu. Nefndin eigi að biða niðurstöðu dómstóla í stað þess að gera tilraun til að leggja fyrir þá, með hvaða hætti leyst verði úr þeirri réttaróvissu, sem hún telji vera varðandi stöðu hennar. Sætti nefndin sig ekki við niðurstöðu dómstóla, geti hún snúið sér til viðkomandi ráðuneytis með slíkar athugasemdir og beðið það um að beita sér fyrir breytingum.

Loks sé því mótmælt, að það eigi ekki undir Héraðsdóm Reykjavíkur að ákveða, hvort vitnaleiðsla þessi geti farið fram á þeim forsendum, sem búa að baki málinu af hálfu ákærvaldsins. Úrskurði um þetta efni verði skotið til Hæstaréttar. Tilvísun í framlagningu skýrslu Vinnueftirlits ríkisins í öðru máli geti ekki haft fordæmisgildi hér. Ólíklegt verði að teljast, að þar sé um

að ræða afskipti þeirrar stofnunar af lagatúlkun dómstóla. Ekkert liggi heldur fyrir um, hvort þau andmæli, sem ákærða hreyfir í þessu máli, hefðu komið þar til skoðunar, ef vitnamál hefði farið fram um efni þeirrar skýrslu.

Í lögnum um meðferð opinberra mála eru engin bein ákvæði um, hvernig með skuli fara, þegar afla þarf sönnunargagna fyrir öðrum dómi. Verður því í þeim efnum að líta til laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Fjallar XI. kafli þeirra laga um öflun sönnunargagna fyrir öðrum dómi. Þannig segir í 76. gr. laganna, að eftir því sem við geti átt, skuli ákvæðum 75. gr. beitt, þegar gagna sé aflað í héraði í tengslum við rekstur máls fyrir æðra dómi. Þá er í 1. mgr. 75. gr. vísað til ákvæða II. og VII.–X. kafla laganna og sagt, að fara skuli eftir ákvæðum þeirra, eftir því sem við getur átt.

Ein af meginreglum íslensks réttarfars er, að aðilar njóta jafnræðis við meðferð máls fyrir dómi. Í reglunni felst þá m. a., að aðilar njóta jafnstöðu varðandi það, hvernig þeir hyggjast haga sönnunarfærslu sinni fyrir æðra dómi. Af dómaframkvæmd má ráða, að endanlegt mat um, hvort þörf sé skýrslna, sem skýrslubeiðandi hyggst afla fyrir héraðsdómi, og ákvörðun um, hvort á þeim verði byggt, á ekki undir héraðsdómara, sem leitað er til um gagnaöflun vegna máls, sem rekið er fyrir Hæstarétti, heldur komi það í hlut Hæstaréttar við efnisúrlausn málsins. Enda þótt tilefni og tilgangur ákærvalds með umbeðinni skýrslutöku sé nokkuð sérstæður, verður þó með vísan til framanritaðs og hliðsjón af 76. gr. laga nr. 91/1991, sbr. 75. gr. sömu laga, að telja, að ríkissaksóknari hafi lögvarða hagsmuni af því, að krafa hans nái fram að ganga. Samkvæmt því verður niðurstaða dómsins sú, að fallast ber á, að hinar umbeðnu vitnaleiðslur fari fram.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Ríkissaksóknara er heimilt að leiða sem vitni höfunda álitsgerðar nefndar skv. 28. gr. laga nr. 25/1975 fyrir dóm til skýrslugjafar um efni skýrslunnar.